

Dr. Aleksander Lorenčič

Prelom s starim, začetek novega: slovensko gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem

UDK 330.34(497.4"1980/1995"

LORENČIČ Aleksander, dr., asistent, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, aleksander.lorencic@inz.si.

Prelom s starim, začetek novega: slovensko gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3-4, str. 458-479, cit. 87

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Potem ko so se razmere v slovenskem gospodarstvu v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja iz leta v leto slabšale in ko je postalo jasno, da so razvojne možnosti za slovensko gospodarstvo v okviru tedanjega sistema omejene, se je aprila leta 1990 z večstrankarskimi volitvami tudi uradno začela tranzicija. Poleg tega, da se je Slovenija v prvem obdobju tega izredno zahtevnega procesa spopadala z recesijo, makroekonomsko nestabilnostjo in upadanjem življenjskega standarda, je bila naloga njene ekonomske politike vzpostaviti vse elemente in institucije za uspešno delovanje demokratične in v tržno gospodarstvo usmerjene države.

Ključne besede: Jugoslavija, Slovenija, gospodarstvo, razpad, tranzicija, kriza, okrevanje

Avtorski izveček

UDC 330.34(497.4"1980/1995"

LORENČIČ Aleksander, PhD, Assistant, Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, aleksander.lorencic@inz.si

A Break with the Old and the Beginning of Something New: Slovene Economy during the Period of Transition from Socialism to Capitalism

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 458-479, 87 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The state of Slovene economy became increasingly worse in the second half of the 1980s. Once it became obvious that the possibilities of economic development in Slovenia were quite limited within the then existing system of government the multiparty elections of April 1990 heralded the official beginning of the period of transition. During the initial period of this extremely demanding process Slovenia had to battle recession, macroeconomic instability, and a decreased standard of living. Its economic policy focused primarily on establishing elements and institutions required for a successful operation of the country intent on market economy.

Key Words: Yugoslavia, Slovenia, economy, dissolution, transition, crisis, recovery

Author's Abstract

I. Razpadu naproti (1985-1990)

Slovenski gospodarski položaj se v drugi Jugoslaviji ni bistveno razlikoval od položaja v prvi, saj je moralo slovensko gospodarstvo svoje programe, poslovanje, proizvodnjo in cilje v času komunizma celo bolj kot v preteklosti podrežati zahtevam celotne države. Kot je zapisal Peter Vodopivec, je »komunizem – kot drugod – uspel tudi v Jugoslaviji posodobiti in izboljšati družbene in gospodarske razmere, ni pa se mu – kot je opozoril ameriški ekonomist John Kenneth Galbraith – posrečilo zmanjšati gospodarskega zaostanka države za zahodnimi sosedami«. ¹ Za razpad jugoslovanskega gospodarstva je nekaj srbskih ekonomistov z akademikom Kosto Mihajlovićem na čelu menilo, da je plod slovenske zarote. Ta naj bi segala do povojne »demontaže« srbske industrije in njene »selitve« v Slovenijo. Po tej teoriji bi bile gospodarska reforma 1965, ustava 1974 in amandmaji k slovenski ustavi 1989 samo faze v izvajanju zarote. Spet drugi so mnenja, da je Jugoslavija razpadla s posredovanjem Zahoda oziroma Mednarodnega denarnega sklada (tako je menil tudi zadnji jugoslovanski minister za obrambo Veljko Kadijević). ² Kljub vsemu je treba reči, da teorije zarote med »resnimi« ekonomisti niso imele mnogo pristašev. ³ Obstajali pa so tudi takšni, ki so uvideli, da Slovenija ni za jugoslovanstvo. »Verjetno sem prvi srbski komunist, ki je dojel, da vi Slovenci niste za jugoslovanstvo, da ste za svojo samostojno nacionalno državo v okviru Jugoslavije, pod točno določenimi političnimi pogoji«, je v pismu Spomenki Hribar leta 1986 zapisal srbski pisatelj Dobrica Ćosić. ⁴ Razpad Jugoslavije vsekakor ni bil le rezultat skrajno zaostrenih nacionalnih, gospodarskih in političnih nasprotij po Titovi smrti, temveč posledica mnogo daljše krize, ki je imela svoje korenine v protislovjih in nedemokratičnih temeljih jugoslovanske državno-politične in gospodarske ureditve. Polnih trideset let neuspešnih reformnih poskusov pa je končno doživelo svoj epilog v letih 1989-1991. ⁵

Slovenija je na začetku osemdesetih let (pa tudi že prej) minulega stoletja gospodarila previdneje in boljše kot druge republike. Svoje kredite je odplačevala, previdneje je najemala nove, bolj se je opirala na svoje sile in na svoje vire. Kljub

¹ Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice*, str. 385.

² Jovič, *Jugoslavija – država*, str. 28.

³ Mencinger, *Slovensko gospodarstvo*, str. 490-495.

⁴ Repe, *Razmere v Sloveniji*, rokopis hrani avtor.

⁵ Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 613.

temu pa je gospodarska kriza ni zaobšla, temveč jo je na nekaterih področjih prizadela celo močneje, kot ostale dele države.⁶ Slovenija ni več zmogla igrati »lokomotive«, ki bi celotno jugoslovansko gospodarstvo potegnila iz krize, ker se je gospodarska politika v Beogradu ravnala po večinskem manj razvitem in nerazvitem »jugu«.⁷ Slovensko gospodarstvo je že leta 1984 v bistvu stagniralo, potem pa ga je v prvih mesecih 1985. leta poleg polarnega zraka zajel tudi leden gospodarski »tušč«: proizvodnja je močno upadla, izvoz je bil počasnejši od uvoza, cene in plače so rasle. Tudi v letih 1986 in 1987 je slovensko gospodarstvo nazadovalo, saj so bile stopnje rasti družbenega proizvoda, industrijske proizvodnje in naložb v osnovna sredstva negativne. Padajoča gospodarska rast se v naslednjih letih ni zaustavila, temveč je zajela tudi podjetja Iskra, Tam, Litostroj, Slovenske železarne, SCT, Strojne tovarne Trbovlje, ki so bila lokomotiva slovenskega razvoja in nadpovprečni izvozniki. Razvojno krizo in upadanje gospodarske dejavnosti so spremljali še nizka storilnost, devizna nelikvidnost in naraščanje obremenitev gospodarstva. V naši republiki se je krepilo spoznanje, da vedno bolj zaostaja za razvitim svetom.⁸ Leta 1985 je slovenski politični vrh dokončno spoznal, da je treba opustiti defenzivno politiko do zveznega središča. Dolgoročni plan gospodarskega razvoja Socialistične Republike Slovenije v letih 1986–2000 je bil prvi odmevnejši rezultat dejavnejšega odnosa slovenske politike do Beograda, saj je med prednostne naloge na gospodarskem področju postavil zmanjšanje sodelovanja slovenskega gospodarstva z gospodarstvi drugih republik ter njegovo tesnejšo povezanost z razvitim zahodnim svetom.⁹ Potem, ko se je leta 1987 slovensko gospodarstvo znašlo v »predinfarktnem stanju« zaradi padce proizvodnje, nizke učinkovitosti, umirajočega izvoza, erozije finančnega sistema in visoke inflacije,¹⁰ se je leta 1988 slovenska politika sprijaznila z dejstvom, da so razvojne možnosti slovenskega in jugoslovanskega gospodarstva omejene in brez prihodnosti.¹¹ Zraven že naštetih težav je bilo razlogov za tako spoznanje še več, odločilna pa sta bila dva. Prvi je bil, da sta v državi prevladali dve razvojni »strategiji«, slovenska in srbska. Slovenska je po besedah prvega moža slovenske partije Milana Kučana temeljila na tehnološki inovativnosti in razvitosti ter v svet odprti družbi. Srbska pa se je zavzemala za zaprtost in avtarkijo. Drugi razlog so bile razprave o spremembi zvezne ustave. Konec leta 1989 in na začetku leta 1990 se je zvrstilo nekaj dogodkov, ki so Slovenijo začeli potiskati na pot gospodarskega osamosvajanja. Septembra 1989 je slovenska skupščina sprejela dopolnila k slovenski ustavi, med katerimi je bila tudi

⁶ Prinčič, *Gospodarski vidiki osamosvajanja*, str. 33–56.

⁷ Repe, *Jutri je nov dan*, str. 134.

⁸ Prinčič, *Gospodarski vidiki osamosvajanja*, str. 33–56.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 528.

¹¹ *Sredi leta 1988 je bilo v Sloveniji 20.000 brezposelnih, na začetku leta 1989 že 25.000. Življenjski stroški sredi leta 1988 v Sloveniji so bili za 197 odstotkov večji kot leto poprej, pri čemer so se stroški za hrano povečali za 216 odstotkov. Julija 1988 je bila povprečna plača v Sloveniji le 23,7 odstotka povprečne plače v Avstriji in 27,2 odstotka povprečne plače v Italiji. Leta 1989 je imelo izgube kar 536 gospodarskih organizacij s skoraj 140.000 zaposlenimi. Leta 1990 so bile tekoče izgube že trikrat večje od akumulacije ali 27 odstotkov ustvarjenega dohodka.*

ekonomska suverenost Slovenije, decembra 1989 pa se je začela srbska gospodarska vojna proti slovenskim podjetjem. Ta je slovenskemu gospodarstvu prizadejala več kot sto milijonov dolarjev škode, slovenski politiki pa je služila kot dokaz, da zvezna vlada samovoljnih ukrepov posameznih republik noče in ne more preprečiti.¹² Eden od namenov blokade je bil tudi dokazati, da Slovenija ne more preživeti brez jugoslovanskega trga. Treba je vzeti v ozir dejstvo, da so se proti odcepitvi Slovenije največkrat pojavljale trditve, da »so težnje gospodarskega osamosvajanja v nasprotju s sodobnimi svetovnimi tokovi, da je slovensko gospodarstvo premajhno, da ima v Jugoslaviji zanesljiv trg za prodajo dragih in slabih industrijskih izdelkov ter za poceni nakupe surovin in delovne sile.«¹³ Čeprav se je vedno več govorilo o tržnem gospodarstvu in tako imenovanih tržnih mehanizmi, je še naprej ostajala v veljavi dogovorna ekonomija.¹⁴ Jesenski meseci leta 1989 so bili zaznamovani z zahtevami po protiinflacijskem programu. Nastalo je kar nekaj stabilizacijskih načrtov. Načrt ekonomista Jeffreyja Sachsa, ki je bil tedaj na vrhuncu svoje slave zaradi odprave bolivijske hiperinflacije in ki je, kot vemo, pustil globlje sledi v slovenskem gospodarstvu. Drugi tovrstni načrt, ki je nastal skoraj mesec dni pred Sachsovim, je skoval slovenski ekonomist Velimir Bole iz Ekonomskega inštituta Pravne fakultete. Slednji načrt je slovenski javnosti praktično popolnoma neznan in nikoli, kljub temu, da je bil predstavljen predsedniku zveznega izvršnega sveta in skupini njegovih svetovalcev, ni bil resno obravnavan. Boletovo zamisel je v svoji knjigi podrobneje predstavil le Neven Borak, ki se mu jo je, kot je zapisal, zdelo potrebno predstaviti, zlasti še, ker so skromnost in nekatera nenapisana pravila preprečevala Boletu, da bi to storil sam. Boletov načrt je v procesu stabilizacije predpostavil dve fazi, posebnost njegove zamisli pa je bila uvedba dvojne valute kot sredstva za ustvarjanje popolne indeksiranosti gospodarstva na eni strani in hkrati priprave za njegov prehod na delovanje v nizkoinflacijskih razmerah. Tretji načrt, ki je bil uporabljen v praksi, je nastal izpod peresa Antea Markovića.¹⁵ Marković je ob svojem nastopu obudil žarek upanja, da se bodo razmere v državi popravile. Kot svoje prednostne naloge je napovedal samostojnost gospodarskih subjektov ter zmanjšanje regulacije države in njenega »normativizma«. Vendar pa zvezna vlada kljub katastrofalnim rezultatom v naslednjih mesecih ni hitela s pripravo protiinflacijskega programa niti s celovito strategijo globalnega prestrukturiranja gospodarstva. Protiinflacijski program, ki ga je vlada predstavila decembra 1989, ni več temeljil na postopnem zaviranju inflacije, temveč na šok terapiji, se pravi na enostranskih in drastičnih ekonomskih ukrepih, s katerimi naj bi v naslednjem letu rast cen dosegla le 13 odstotkov. Markovičev Program gospodarskih reform in ukrepov za njihovo uresničitev v letu 1990 je temeljil na konvertibilnem dinarju in fiksnem tečaju, na restriktivni denarni in na finančni politiki, na liberalizaciji cen in trga ter na zamrznitvi plač na ravni iz novembra 1989. Program je bil deležen splošne podpore doma in v tujini, hkrati pa tudi opozorila ekonomistov, da se utegne

¹² Prinčič, *Gospodarski vidiki osamosvajanja*, str. 33–56.

¹³ Mencinger, *Slovensko gospodarstvo*, str. 490–495.

¹⁴ Čepič, *Gospodarska kriza*, str. 1151–1153.

¹⁵ Borak, *Spočetje ekonomske samostojnosti*, str. 19–31.

zgoditi, da ga v pol leta »ne bo dosti ostalo«. Markoviću je uspelo do maja 1990 bistveno zmanjšati inflacijo, ni pa mu uspelo zaustaviti padca proizvodnje in izvoza ter obnoviti jugoslovanskega trga, ki je bil v njegovi viziji temelj državne enotnosti. Ko je bilo treba program junija izpopolniti, je dal prednost političnim odločitvam (promociji političnih programov in strank), ki naj bi zagotovile oblikovanje novega socializma in njegove tretje poti, zato je program jeseni 1990 propadel.¹⁶

Jugoslovanska družbena kriza v osemdesetih letih dvajsetega stoletja je dokazovala ideološki, politični in ekonomski zlom socializma. Kot je zapisal ekonomist Bogomir Kovač, je bil socializem »nedvomno najvplivnejša socialna ideologija 20. stoletja, ki se je sprva ponujala kot zaokrožen politično-ekonomski sistem (družbena lastnina, planiranje, delitev po delu, neposredna politična demokracija), dejansko pa je postal politični projekt komunistov, kako osvojiti in ohraniti ekonomsko oblast v družbi«. ¹⁷ Razpad Jugoslavije je bil rezultat vzpostavljanja normalnega stanja konfliktnosti interesov ter spoznanja, da »ni Tita, po Titu«. ¹⁸ Da so bila osemdeseta leta tista, v katerih se je zgodil miselni preobrat in ko so ljudje začeli verjeti in delati za vrednote, ki odlikujejo zahodni svet, je menil tudi Janez Drnovšek: »Mislil, da smo vsi začeli razmišljati o tem v osemdesetih letih. Vsaj jaz sem takrat, ko je postalo vse bolj očitno, da zaostajamo, o tem veliko razmišljal ... Šlo je za prebujenje, ne le v Sloveniji, temveč v celotni srednji in vzhodni Evropi ...« ¹⁹ Do razpada Jugoslavije se je opredelil tudi zadnji predsednik Predsedstva Socialistične Republike Slovenije in dolgoletni predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Med govorom gospodarstvenikom v Avstriji o slovenski izkušnji z življenjem v EU novembra 2005 v Gradcu je dejal: »Razpad je bil posledica dolgotrajne politične, gospodarske in vrednotne krize nekdanje večinacionalne, multikulturne, federativno urejene in na ideologiji socialističnega samoupravljanja utemeljene države. Kriza je bila v velikem delu izraz splošne krize evropskega komunističnega sveta, ki jo je generirala Sovjetska zveza s svojim v bistvu boljševističnim sistemom, prilagojenim pogojem hladne vojne in blokovega merjenja politične in vojaške moči ter vzdrževanja ravnotežja strahu«. ²⁰ Gospodarski položaj, v katerem se je znašla Jugoslavija, je bil pomemben dejavnik nezadovoljstva jugoslovanskih narodov in nič čudnega ni, da so gospodarske okoliščine »ustvarjale plodna tla za razpihovanje ekonomskega in političnega nacionalizma ter za medsebojno obtoževanje glede izkoriščanja«. ²¹ Zanimiv pogled na razpad Jugoslavije je v svoji knjigi predstavil Dejan Jović, ki meni, da razpad Jugoslavije ni bil nujno posledica gospodarske krize. Po njegovem slednji z ekonomskega vidika tudi ni bil v interesu katerekoli od republik, povrh vsega pa je Jugoslavija v času razpadanja bila praktično na izhodu iz krize, saj je Markovičeva vlada uspela znižati inflacijo in povečati plače. Jović nadalje meni, da je gospodarska kriza pripomogla k padcu socializma predvsem

zato, ker je povečala občutek neenakosti in nepravilnosti.²² Treba je poudariti, da se gospodarska podoba v osemdesetih letih iz leta v leto ni slabšala le v Jugoslaviji oziroma v Sloveniji, ampak se je podobno godilo tudi v ostalih socialističnih državah. Gospodarska rast je upadala, produktivnost dela in kapitala je bila nizka, tehnični napredek je bil nizek, življenjski standard se je nižal in prepad med socialističnimi in kapitalističnimi gospodarstvi se je iz leta v leto povečeval. Konec osemdesetih oziroma v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je torej prišlo do preloma s starim redom, številne države so se osvobodile komunizma, ki je dokončno izgubil bitko s kapitalizmom. V tem času so z zemljevida izginile nekatere države, rodile pa so se nove: Estonija, Latvija, Litva, Belorusija, Ukrajina, Moldavija, Slovaška, Češka in na ozemlju Jugoslavije Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora, Makedonija in Slovenija.²³ O vzrokih razpada Jugoslavije je bilo že ogromno napisanega, avtorji pa gospodarskim razmeram večinoma pripisujejo veliko vlogo. Dejstvo je, kot meni Neven Borak, da se je vpliv gospodarskih dejavnikov »prepletal z oblikovanjem različnih pogledov na prihodnost države in na smeri njenega družbeno-ekonomskega preoblikovanja sveta v obdobju po smrti Josipa Broza Tita in splošnega zatona socialističnega sveta«. ²⁴

II. Začetek novega (1990–1992)

Na prvih strankarskih volitvah v Sloveniji aprila 1990 je zmagal Demos, ki se je pred tem opredelil za samostojno in gospodarsko neodvisno Slovenijo. Marca leta 1990 je Jože Mencinger zapisal, da se »ob zahtevah po odcepitvi Slovenije bolj malo razpravlja o gospodarstvu, če pa se že, se uveljavljata dve »resnici«. Po prvi bi Slovenija po odcepitvi kar prek noči postala »bogata in urejena kot Švica«, pa drugi pa bi bila odcepitev »gospodarski samomor«. ²⁵ Demosova vlada na volitvah je pomenila dokončno slovo socialističnega gospodarstva, v gospodarskih delih programov Demosovih strank pa so bili jasno izraženi cilji prehoda v kapitalistično gospodarstvo, ki so v prvi vrsti bili dokončen prehod v tržno gospodarstvo, privatizacijo in prestrukturiranje gospodarstva in denacionalizacijo.²⁶ Z Demosovo vlado maja 1990 se je tudi proces dejanskega trganja slovenskega gospodarstva od jugoslovanskega pričel in je trajal do decembra 1991.²⁷

S krizami, kot sestavnim delom gospodarskega življenja, se rešujejo nakopičena gospodarska neravnovesja in so kot razvodnica, ki pomeni ali zaključek ali začetek nekega ciklusa.²⁸ Če država uspešno premaga vse preizkušnje in zagate, ki jih nalaga kriza, lahko iz nje izide kot zmagovalka z uspešnejšim gospodarstvom kot

¹⁶ Prinčič, *Gospodarski vidiki osamosvajanja*, str. 33–56.

¹⁷ Kovač, *Rekviem za socializem*, str. 143.

¹⁸ Mencinger, *Slovensko gospodarstvo*, str. 490–495.

¹⁹ Možina, »Politika postane manj pomembna«, str. 26–30.

²⁰ Govor Milana Kučana.

²¹ Borak, *Ekonomske vidiki*, str. 194.

²² Jović, *Jugoslavija – država*, str. 36.

²³ Judt, *Povojna Evropa*, str. 729.

²⁴ Borak, *Ekonomske vidiki*, str. 194.

²⁵ Mencinger, *Slovensko gospodarstvo*, str. 490–495.

²⁶ Babič, *Predvolilni gospodarski program*, str. 186–187.

²⁷ Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 594.

²⁸ Lazarevič, *Plasti prostora in časa*, str. 237.

pred krizo, in to je bil vsekakor tudi cilj slovenske države. »Dvojno tranzicijo« – iz socialističnega v tržno gospodarstvo in iz regionalnega v nacionalno gospodarstvo, je spremljal prehod iz industrijskega v storitveno gospodarstvo ter propadanje velikih in nastajanje manjših podjetij.²⁹ Pred razglasitvijo neodvisnosti leta 1991 je bila Slovenija del jugoslovanske federacije z gospodarskim sistemom, ki ni bil sposoben zagotoviti trajne gospodarske rasti. Kot že omenjeno, se je začelo z bojkoti slovenskega blaga, nadaljevalo z neplačevanjem carin v zvezni proračun s strani Srbije in njenim vdorom v monetarni sistem, končalo pa z nacionalnimi izpadi in vojno v Jugoslaviji. Najprej sta razpadla skupni jugoslovanski trg in Zveza komunistov Jugoslavije kot edina dovoljena politična stranka, nato pa še Jugoslavija kot država.³⁰ Po razpadu Jugoslavije je nastalo pet različnih denarnih področij oziroma pet različnih gospodarsko-političnih področij. Po mnenju Nevena Boraka poznamo pri prehodu tri faze: fazo dezintegracije, fazo konsolidacije in fazo zaokrožanja novonastalih gospodarstev. Slovenijo je, kot že rečeno, izguba trgov zelo prizadela. Zadnji in najmočnejši udarec, ki je prizadel slovensko gospodarstvo, je bil povzročen z oženjem nekdanjega jugoslovanskega notranjega trga (delež izvoza v države izven Jugoslavije je leta 1990 znašal dobrih 38 odstotkov, leta 1993 npr. že 83,5 odstotka). Ta udarec je bil tretji v vrsti izgub – prva dva sta bila povezana z razpadom SEV (Svet za evropsko vzajemnost) in zalivsko vojno.³¹ Ekonomska dogajanja so se odvijala po značilnem transformacijskem vzorcu – najprej prevladujoče negativne posledice uvajanja tržnih reform, kasneje pozitivni učinki makroekonomske stabilizacije, prestrukturiranja in reform na mikroekonomski ravni.³² Omenjene spremembe so pomenile spremembe gospodarskega prostora, prevladujočega koordinacijskega mehanizma in družbenih odnosov, spremenile pa so tudi poglede na vlogo socialne politike, zakonov trga in politično ideologijo.³³ Prehajanje v tržno in nacionalno gospodarstvo po letu 1990 je sprožalo globoke strukturne spremembe, ki jih označujejo:

- prehod iz družbene k zasebni lastnini,
- premik iz industrijske k storitveni ekonomiji,
- od velikih k majhnim podjetjem,
- preusmeritev od trga nekdanje Jugoslavije na trge cenovno in kvalitetno zahtevnejših držav,
- dokončen prehod iz ekonomije ponudbe v ekonomijo povpraševanja (še zlasti na trgu delovne sile).³⁴

Slovenija je pri vzpostavljanju normalnega tržnega gospodarstva v primerjavi z drugimi socialističnimi gospodarstvi imela kar nekaj prednosti, ki jih je imela kot del jugoslovanskega gospodarstva pred ostalimi vzhodnoevropskimi ter pred ostalimi deli jugoslovanskega gospodarstva. Slovenija je bila kot del nekdanje

komunistične Jugoslavije najbogatejša in do Zahoda najbolj odprta socialistična republika. S slabo desetino prebivalstva je obvladovala petino jugoslovanskega bruto domačega proizvoda in četrtno celotnega izvoza. Bruto domači produkt je bil tako bližje grškemu in portugalskemu in recimo skoraj trikrat višji od češkoslovaškega, madžarskega ali poljskega.³⁵ Pomembno je dejstvo, da ideološka dezintegracija v Jugoslaviji ni bila tako nenadna kot v ostali Vzhodni Evropi in da je bila tesno povezana z gospodarskimi reformami. Gospodarstvo je imelo razvite mnoge tržne institute, oblikovanje cen produktov in deloma tudi proizvodnih dejavnikov je bilo bolj ali manj tržno, gospodarsko odločanje je bilo razpršeno in podobno. Tudi tehnološko zaostajanje jugoslovanskega gospodarstva za tržnimi je bilo zaradi njegove večje odprtosti manjše kot od drugih socialističnih gospodarstev. Prav tako je bilo v zunanjetrgovinski menjavi jugoslovansko gospodarstvo manj vezano na menjavo znotraj Vzhodne Evrope, kar je bilo ob razpadu vzhodnoevropskega trga zelo pomembno. V Sloveniji pa so bile vse našteje prednosti pred vzhodnoevropskimi državami še izrazitejše kot v drugih delih Jugoslavije. V drugo vrsto prednosti, ki jih je Slovenija imela pri prehodu v tržno gospodarstvo, so sodili velikostna struktura industrije, geografska razpršenost ter z njo povezana socialna stabilnost slovenske družbe, manjše število usodno napačnih investicijskih odločitev in manjša dominacija politike nad gospodarstvom. Kot je zapisal Jože Mencinger v prvi polovici leta 1991, pa je bilo negotovo, ali bo znala Slovenija te prednosti in možnosti, ki jih je za uspešen prehod v tržno gospodarstvo imela, izkoristiti.³⁶ Kar se tiče pomena nastanka političnih strank in prvih demokratičnih volitev, je bilo pozitivno tudi to, da so rezultati volitev vzpostavili krhko ravnotežje, ki je tako oblast kot opozicijo sililo v sodelovanje in iskanje kompromisov. Negativna plat se je, kot je zapisal Božo Repe, pokazala po osamosvojitvi. Stranke so namreč vse bolj in bolj začele postavljati svoje interese pred nacionalne, »kar je v devetdesetih letih pripeljalo do partitokracije,³⁷ ki je (podobno kot v Italiji) postala ena od temeljnih značilnosti slovenskega političnega dogajanja.«³⁸

Makroekonomska podoba Slovenije v letih 1990–1992 ni bila nič kaj obetajoča. Gospodarstvo je bilo globoko v recesiji, a si je, kot bomo videli v nadaljevanju, relativno hitro opomoglo.³⁹ Največja težava v letu 1990 je bila inflacija, ki je bila okrog 550 odstotna. Ta se je sicer v letu 1991 znižala, sicer pa se je makroekonomska slika še poslabšala in depresivno stanje se je nadaljevalo. Na podjetništvo je v letu 1990 vplivalo kar nekaj dejavnikov. Tako tržne kot proizvodne možnosti slovenskega gospodarstva, so se v jesenskih mesecih leta 1990 izrazito zaostrile. Kriza je bila predvsem posledica težav na tečajnem področju (zamrznitev), jesenskih poplav, zapiranja srbskega trga (slednje je v prvih devetih mesecih leta 1990 predstavljalo

²⁹ Lorenčič, *Prva leta*, str. 152.

³⁰ UMAR, *Delovni zvezek*, št. 3, 1999, str. 5.

³¹ Borak, *Spočetje ekonomske samostojnosti*, str. 203.

³² UMAR, *Delovni zvezek*, št. 3, 1999, str. 5.

³³ Borak, *Slovenske transformacije*, str. 261–276.

³⁴ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 6, 1994, str. 2.

³⁵ Kovač, *Obsojeni na uspeh?*, str. 34.

³⁶ Mencinger, *Makroekonomske dileme*, str. 25–35.

³⁷ Partitokracija – oblika družbenega uravnavanja na način, da si stranke lastijo obsežen nadzor nad viri in postopki odločanja.

³⁸ Repe, *Slovenci v osemdesetih*, str. 81.

³⁹ Podrobneje o makroekonomskem položaju Slovenije v: Lorenčič, *Makroekonomski kazalci Slovenije*, str. 179–199.

9,4 odstotka vseh prodaj slovenskega gospodarstva v okviru Jugoslavije) in razprtij pri sprejemanju ustrezne privatizacijske zakonodaje.⁴⁰ Istočasno je Jugoslavija v gospodarskem smislu praktično prenehala obstajati. »Aktualni politični dogodki zgolj potrjujejo dejstvo, da Jugoslavije kot države ni več«, je dejal Jože Pučnik na srečanju strokovnega sveta Socialdemokratske stranke 3. oktobra 1990.⁴¹ Zvezna država v tem času namreč ni bila več sposobna pobirati davkov, nadzirati tiskanja denarja ter preprečiti uvedbe »carin« med republikami in nastajanja različnih gospodarskih sistemov znotraj enega gospodarstva. Takrat so potencialne gospodarske koristi odcepitve Slovenije začele presegati njene gospodarske in socialne stroške. Pokazalo se je, da je neodvisnost zasilni izhod in pogoj za spremembo gospodarskega sistema. Bilo pa je še v tistem času negotovo in nepredvidljivo, kako se bo to zgodilo.⁴² Oktobra leta 1990 je Milan Kučan dejal, da sta za Slovenijo edini realni možnosti »samostojnost ali konfederativna povezava«.⁴³

Gospodarska dogajanja v letu 1991 je označeval dvojen prehod – v samostojno državo in v tržno gospodarstvo, ter vrsta pretresov, ki jih brez negativnih posledic ne bi preneslo še tako trdno gospodarstvo: neposredna in posredna gospodarska škoda zaradi desetdnevne agresije Jugoslovanske armade na Slovenijo, zapiranje trgov v državah nekdanje Jugoslavije, prekinjene prometne in druge infrastrukturne povezave z jugom, zaplembe premoženja slovenskih podjetij v Srbiji in nenazadnje neselektivni ukrepi Evropske skupnosti in ZDA proti Jugoslaviji, ki so veljali tudi za slovenski izvoz. Ob vsem tem je potekalo še odpravljanje plačilno-bilančnega ravnovesja, ki ga je zapustil protiinflacijski program zvezne vlade konec leta 1990.⁴⁴ Prodaje Slovenije v nekdanje jugoslovanske republike, ki so v prejšnjih letih pomenile okrog 25 odstotkov celotnih prodaj, so se v zadnjem četrtletju 1991 znižale na slabih 10 odstotkov, nabave pa z okrog 20 odstotkov na dobrih 10 odstotkov vseh nabav. V letu 1992 se je zapiranje trgov še nadaljevalo. Z vojnimi razmerami v Bosni in Hercegovini ter s sankcijami Organizacije združenih narodov proti Srbiji in Črni gori (na te tri bivše republike Jugoslavije je v zadnjem četrtletju 1991 odpadlo še vedno 3,5 odstotka vseh prodaj slovenskega gospodarstva) je ostal dostopen le trg Hrvaške in Makedonije. Slovenija tako kratkoročno kot dolgoročno ni imela druge alternative kot pretežno usmeritev v pravo mednarodno menjavo. Hitro zmanjševanje gospodarske aktivnosti in visoka inflacija sta bili osnovni značilnosti gospodarskih gibanj tudi v letu 1991.⁴⁵ Po štirih zaporednih letih zmanjševanja gospodarske aktivnosti je v letu 1991 slovensko gospodarstvo zašlo v pravo depresijo. Število prijavljenih brezposelnih delavcev je v enem letu do novembra 1991 poraslo za 67,3 odstotka oziroma 36.000.⁴⁶ Družbeni proizvod se je po ocenah zmanjšal za 12 odstotkov (bruto domači proizvod za 15 odstotkov). Splošna gospodarska situacija

je bila v letu 1992 še vedno depresivna, vendar so se v nekaterih gospodarskih dejavnostih kazala znamenja izboljšanja. Strukturne reforme in zakonske podlage za prehod v tržno gospodarstvo so v letu 1991 do srede leta 1992 prišle na pol poti. Izvedena je bila fiskalna reforma, postavljen bančni in devizni sistem, skoraj je bila končana privatizacija stanovanj, sprejeti zakoni za denacionalizacijo in privatizacijo zadrug, sprejeta je bila zakonodaja, ki je urejala delovanje družbenih dejavnosti in vanje uvajala pluralnost lastnine, upravljanja in financiranja. Na vrsto področij so bile odstranjene omejitve v delovanju tržnega mehanizma, liberaliziral se je tudi sistem ekonomskih odnosov s tujino, predvsem z ukinitvijo količinskih uvoznih omejitev in s postopnim zmanjševanjem carinske zaščite.⁴⁷

Tabela 1: Izbrani makroekonomski kazalci v letih 1987–1995

Leto	BDP (indeks)	Povprečna letna stopnja inflacije v %	Povprečna letna stopnja registrirane brezposelnosti v %
1987	108,7	130,6	1,6
1988	106,9	212,3	2,2
1989	104,9	1306	2,9
1990	100,0	549,7	4,7
1991	91,9	117,7	8,2
1992	87,0	201,3	11,6
1993	88,0	32,3	14,4
1994	92,5	19,8	14,4
1995	96,1	12,6	13,9

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (SURS), Banka Slovenije (BS).

Potek gospodarskih dogajanj v Sloveniji so v letu 1992 pretežno krojile posledice nenehnega krčenja prodajnih trgov in sočasnega vzpostavljanja makroekonomske stabilnosti. Posledice prvega izraža 7,5-odstotni padec bruto domačega proizvoda in okrog 11-odstotna povprečna stopnja brezposelnosti, drugega pa znižanje inflacije z 247 odstotkov decembra 1991 na nekaj čez 90 odstotkov decembra 1992 ter porast deviznih rezerv od 365 milijonov dolarjev konec leta 1991 na vsaj 1,3 milijarde dolarjev ob izteku leta 1992. Osrednji cilj ekonomske politike v letu 1992 je bila makroekonomska stabilizacija. V danih razmerah je bil edino smisel (in kot se je izkazalo tudi relativno uspešen) pristop postopnega stabiliziranja z restriktivno naravnano monetarno politiko in s sistemom drsečega tečaja tolarja. Fiskalna politika je podpirala takšno usmeritev s skrbjo za globalno ravnovesje med javnimi prihodki in odhodki, zato ni bilo nevarnosti, da bi se primanjkljaji javnega sektorja pokrivali s tiskanjem denarja. Vlada je poleg tega vodila omejevalno cenovno politiko v monopolnih dejavnostih, postopno pa je tudi zmanjševala stroške uvoza z zmanjševanjem stopenj uvoznih dajatev. Mesečna stopnja inflacije se je od 21,5 odstotka oktobra 1991 zmanjšala na 1,4 odstotka v avgustu 1992. Stabilizacijska politika je imela dve neizbežni posledici, ki se praviloma pojavita v toku izvajanja vsakega uspešnega stabilizacijskega programa – padec realnega

⁴⁰ Ocena gospodarskega stanja, str. 2.

⁴¹ Partlič, »Politični dogodki potrjujejo...«, str. 2.

⁴² Mencinger, *Deset let pozneje*, str. 25–42.

⁴³ Taškar, *Le samostojna Slovenija*, str. 3.

⁴⁴ ZMAR, *Delovni zvezek, št. 2, 1992*, str. 3–8.

⁴⁵ Banka Slovenije, *Letno poročilo 1991*, str. 3.

⁴⁶ Prav tam str. 4–5.

⁴⁷ ZMAR, *Delovni zvezek, št. 2, 1992*, str. 3–8.

tečaja tujih valut in dvig tržnih realnih obrestnih mer, ki so v krizni finančni situaciji poslovnih bank in podjetij dosegle izredno visoko raven, saj so vključevale tudi visoko premijo za tveganje morebitnega neplačila. Konec junija 1992 sta zato Banka Slovenije in vlada začeli z usklajenimi tržno naravnanimi ukrepi vplivati na dogajanja na deviznem in denarnem trgu; rezultat po treh mesecih je bil, da je realni tečaj košare tujih valut porasel za 11 odstotkov, realna obrestna mera na medbančnem denarnem trgu pa je padla z okrog 30 odstotkov na 18 odstotkov. Kot ovira v izvajanju stabilizacijske in nič manj razvojne politike se je tekom leta 1992 pojavil močan dvig realnih plač v gospodarstvu in posledično v negospodarstvu. Vlada je sicer v drugi polovici leta uspela zadržati plače v javnem sektorju in v podjetjih, kjer je posredno ali neposredno sodelovala v prestrukturiranju.⁴⁸ Pričelo se je z izvajanjem veljavnih kolektivnih pogodb za gospodarstvo in posamezne gospodarske dejavnosti, za katere se je vedelo, da določajo minimalne pravice na ravni, ki so bile za pretežni del gospodarstva težko uresničljive. V negospodarstvu sta bili v veljavi dve kolektivni pogodbi s prav tako nerealno določenimi plačami glede na razpoložljiva sredstva v republiškem proračunu. Obenem je plače urejal še interventni zakon, ki naj bi plače urejal do konca marca 1992.⁴⁹ Drug resen problem je predstavljala splošna finančna kriza, ki se je kazala v visokih izgubah vseh institucionalnih sektorjev, neplačevanju finančnih obveznosti in finančni nedisciplini. Ti pojavi so bili med seboj povezani in delno tudi posledica odlašanja s privatizacijo družbenih podjetij in ne nazadnje moratorija na stečaje. Zato je bil del izgub gotovo napihnjen, kar pa ob veliki dimenziji problema ni zmanjševalo teže dejstva, da se je v tistem času pravzaprav živelo na račun prodaje premoženja. Vlada je sicer julija 1992 začela izvajati projekt prestrukturiranja slovenskega gospodarstva, sicer pa ni bilo sprejetega domala nobenega zakona na gospodarskem področju, ki bi zmanjšal že očiteno zaostanek za lastnimi zastavljenimi cilji. Agencija za sanacijo bank je pričela z začetno fazo postopka sanacije bank sredi leta 1992.⁵⁰ Nekateri pomembni gospodarski dosežki v zadnjem četrtletju leta 1992 so kazali prve znake izboljšanja. Ker pa je gospodarstvo šele vstopalo v ključno obdobje prehoda v moderno tržno gospodarstvo, to seveda ni mogel biti razlog za veselje. Posebej zato, ker so bistvene ekonomsko-politične vrzeli vse bolj zijale. V mislih imamo kolektivne pogodbe in ustrezen zakon, saj so bile med seboj povsem neuskklajene in predvsem umerjene po znatno ugodnejših gospodarskih dosežkih od dejanskih ter so s tem onemogočale stabilizacijo na kratek rok ključnega narodno-gospodarskega stroška. Problem je bilo tudi ravnanje države, saj se je socialni del javnega sektor preveč »napihoval«, medtem ko je »brstenje« novih skladov pospešeno zmanjševalo nadzor ekonomske politike in parlamenta nad prihodki in trošenjem ustreznega dela javnega sektorja. Naloga ekonomskih nosilcev v tem času je bila predvsem znatna zostritev denarne, fiskalne in dohodkovne politike ter finančni nadzor poslovanja javnega sektorja.⁵¹ Ob koncu leta 1992 je Jože Mencinger o delu

⁴⁸ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 9, 1992, str. 2.

⁴⁹ Štoka Debevec, *Plačna politika*, str. 166–184.

⁵⁰ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 9, 1992, str. 1–3.

⁵¹ Gospodarska gibanja, št. 234, 1992/12, str. 25–43.

Drnovškove vlade zapisal: »Vlada ima kaj malo opraviti pri znižanju inflacije, nič pri zaustavljanju proizvodnje in tudi ne pri presežku izvoza«. Menil je še, da »za večino tistega, kar se je v minulih osmih mesecih v gospodarstvu dogajalo, torej gospodarska politika Drnovškove vlade ni ne kriva ne zaslužna«. Mencinger se je dotaknil še privatizacijskega zakona, s katerim se po njegovem ni šlo ponašati, ter menil, da ga je sprejel »povsem nepričakovano povsem nepredvidljiv parlament«.⁵² Prvo obdobje samostojne države oziroma obdobje recesije je terjalo visoko gospodarsko ceno. Višjo, kot so pričakovali tisti, ki so si od uvajanja tržne ekonomije in osamosvojitve izpod Beograda vzneseno obetali čudežne učinke, in morda nekaj skromnejšo, kot so se bali nekateri poznavalci gospodarstva. Jože Mencinger je o prvih letih tranzicije dejal, da se je prehod iz socialističnega v tržno gospodarstvo začel z iluzijami, da bo uvedba trga nekdanja socialistična gospodarstva takoj ali vsaj hitro spremenila v države blaginje. Te iluzije so si delile nove politične elite na eni strani ter mednarodne finančne institucije in zahodni eksperti na drugi strani. Tri leta po začetku transformacije so se iluzije pokazale resnično za iluzije, pretiran optimizem pa je prešel v pretiran pesimizem in brezup.⁵³

Navezovanje samostojnih gospodarskih stikov s tujino, pretok blaga, storitev, kapitala in znanja iz Zahodne Evrope je bilo institucionalno povezano s priznanjem Slovenije. Dokler tega ni bilo, Slovenija ni mogla računati ne na tuj denar in ne na večji izvoz. Mednarodno priznanje je bil torej končni cilj prizadevanj slovenske politike ter zaključno dejanje v graditvi njene gospodarske suverenosti. Do tega tako pričakovanega dejanja je prišlo ob koncu decembra 1991 oziroma januarja 1992, ko je Slovenijo najprej priznala Nemčija, potem pa še Evropska skupnost.⁵⁴ V letih 1992 in 1993 so najpomembnejši razlogi za skrb Slovenije, kar je dotikalo gospodarstvo in državo, odpadli. Dve temeljni strateški negotovosti, ki sta vplivali na državo in gospodarstvo, sta odpadli. Do konca leta 1992 je Slovenijo priznalo že sto držav, postala je tudi članica OZN (Organizacije združenih narodov) in njenih specializiranih organizacij. Konec leta 1992 je postala članica Evropske banke za obnovo in razvoj, v začetku leta 1993 članica Mednarodnega denarnega sklada, Svetovne banke in Mednarodne finančne korporacije, v letu 1994 pa še članica GATT-a (General Agreement on Tariffs and Trade). Slovenija je bila tako pripeta z varnostnimi pasovi za Zahod in s tem tudi zavarovana pred vojno, ki je potekala v delih nekdanje Jugoslavije. To je ustvarilo podlago za normalizacijo gospodarskih odnosov s tujino in za pogajanja o jugoslovanskih dolgovih tujini. Leta 1996 je uredila dolžniška razmerja z upniki nekdanje Jugoslavije, to je s konzorcijem poslovnih bank (Londoni klub), in dosegla izpustitev vseh slovenskih dolžnikov iz mednarodne pogodbe med nekdanjo Narodno banko Jugoslavije in konzorcijem tujih poslovnih bank iz leta 1988 (New Financial Agreement), ki je predvidevala solidarnostno klavzulo, kar je pomenilo prevzem dolga v višini 812 milijonov dolarjev in njegovega razporejanja na nekdanje dolžnike tujini (Abanka, d.d., Nova Ljubljanska banka, d.d., Nova Kreditna banka Maribor, d.d., in Nafta Lendava),

⁵² Mencinger, *Plesala je eno polletje*, str. 4–5.

⁵³ Krašovec, *Deset let*, str. 13.

⁵⁴ Prinčič, Borak, *Iz reforme v reformo*, str. 612.

skorja 655 milijonov dolarjev tega dolga je bilo predčasno odplačanega, in začela urejati razmerja s članicami Pariškega kluba, to je z državami, s katerimi je nekdanja SFRJ (Socialistična federativna republika Jugoslavija) z dvostranskimi sporazumi urejala dolgove v obdobju 1984–1988.⁵⁵ Strateški cilj Republike Slovenije zaradi tesnega političnega, gospodarskega in kulturnega sodelovanja Slovenije z Evropsko unijo od osamosvojitve naprej je bilo tudi polnopravno članstvo v Evropski uniji.⁵⁶ Slovenija se je začela pogajati z Evropsko unijo leta 1992 in leto zatem sklenila z njo že prve sporazume.⁵⁷ S podpisom okvirnega sporazuma med slovensko vlado in Komisijo Evropske unije o uresničevanju ukrepov o finančnem, tehničnem in drugih oblikah sodelovanja, 7. oktobra 1992, je Slovenija postala prejemnica tehnične pomoči v okviru programa Phare. Zraven tehnične pomoči se je pričelo tudi izvajanje drugih projektov, med drugim je šlo tudi za pomoč pri nabavi različne opreme, sodelovanje na področju izobraževanja, usposabljanja v tujini, sofinanciranje naložb in javnih del.⁵⁸ Kasnejša ratifikacija tega sporazuma v oktobru 1993 je omogočila tudi izvajanje javnih naročil po pravilih Phare in realizacijo projektov v okviru prvih indikativnih programov za Slovenijo ter v okviru drugih programov, strukturiranih v okviru predpristopne strategije za države Srednje in Vzhodne Evrope s podpisanim asociacijskim sporazumom.⁵⁹

Slovenija se je na prelomu osemdesetih in devetdesetih let 20. stoletja glede na strukturo pričela približevati razvitim gospodarstvom, za katere je bila značilna gospodarska struktura z visokimi deleži storitvenih dejavnosti, enakomernejša razporeditev podjetij po velikosti in velika dinamika nastajanja in odmiranja podjetij.⁶⁰ Iz strukture dodane vrednosti po dejavnostih je bilo razvidno zmanjševanje deleža industrije in povečevanje pomena storitvenega sektorja. V okviru industrijskega sektorja (rudarstvo, predelovalna industrija, oskrba z električno energijo, plinom in vodo ter gradbeništvo), ki je v dodani vrednosti leta 1990 bil udeležen z 41 odstotki (leta 1987 še 50 odstotkov), so bili v najizrazitejšem upadanju gradbeništvo in predelovalna industrija ter rudarstvo. Storitveni sektor, ki je vključeval trgovino, turizem in gostinstvo, finančne in poslovne ter državne storitve, pa je imel že 54-odstotni delež (leta 1987 še 45-odstotni).⁶¹ Opazne so bile tudi spremembe v lastniški in velikostni sestavi podjetij. Od aktivnih 13.309 podjetij konec leta 1991 je bilo 75 odstotkov zasebnih, 19 odstotkov družbenih ter 5,6 odstotka mešanih. Število zasebnih podjetij se je v enem letu povečalo za 90 odstotkov, vendar pa je bila njihova teža v poslovnih rezultatih celotnega gospodarstva še relativno majhna. Ta podjetja so zaposlovala 2,7 odstotka celotnega števila delavcev, ustvarjala pa 7,3 odstotka celotnih prihodkov, njihova poslovna sredstva pa so pomenila 2,8 odstotka celotnih poslovnih sredstev slovenskega gospodarstva. Veliko bolj so

na pomenu pridobila mešana podjetja, ki so v letu 1991 povečala število zaposlenih v strukturi od 8,2 na 9,4 odstotka, delež prihodkov od 12,4 na 14,3 odstotka, delež poslovnih sredstev pa od 8,6 na 9,8 odstotka. V celotni izgubi gospodarstva so udeležena družbena podjetja z 90 odstotki, mešana s 7 odstotki in zasebna s 3 odstotnim deležem. Kljub tem premikom pa so bili skupni poslovni rezultati še vedno pretežno odvisni od družbenih podjetij, ki so ustvarjala 78 odstotkov celotnega prihodka v gospodarstvu in so zaposlovala 88 odstotkov delavcev.⁶² Vrzal malega gospodarstva, ki je bilo na nekaterih področjih konkurenčno, na drugih pa dopolnjuječe velikim podjetjem, se je v našem gospodarstvu v začetku devetdesetih postopoma izpolnjeval. V letu 1991 se je podvojilo število aktivnih malih podjetij (ki so zaposlovala do 50 delavcev), tako da jih je bilo že 11.582 in so zaposlovala 36.569 delavcev ali 6,1 odstotka vseh zaposlenih. Mala podjetja so ustvarila 13,3 odstotka prihodka, 6,1 odstotka izgub ter kar 38 odstotkov akumulacije vsega gospodarstva. Določeni pozitivni premiki so se kazali tudi v sektorju srednjih podjetij, predvsem v povečanju deleža zaposlenih ter izvoznih prihodkov.⁶³ V času od leta 1990 do sprejema ZLPP konec leta 1992 so se torej mnoga podjetja statusno preoblikovala, dokapitalizirala ali reorganizirala na podlagi takratne jugoslovanske zakonodaje in ker še v tem času država ni imela docela vzpostavljenega instituta nadzora nad statusnimi in premoženjsko-kapitalskimi spremembami podjetij, ki so imela družbeni kapital, je prihajalo do tako imenovane »divje privatizacije«.⁶⁴ Razlog za to je mogoče iskati predvsem v dolgotrajnem sprejemanju slovenske privatizacijske zakonodaje. V obdobju od 1. 1. 1990 do 31. 12. 1992 je prišlo po podatkih Agencije za revidiranje do oškodovanja družbene lastnine v vrednosti 86.174 milijonov slovenskih tolarjev. Sama številka nam seveda pove izredno malo. S pomočjo izračuna oziroma revalorizacije denarnega zneska pa pridemo do izredno zanimive vsote. Vrednost zgoraj omenjenega revaloriziranega zneska na dan 2.10.2008 je znašala 1.238.454.581,87 EUR. Pri izračunu se upošteva gibanje indeksov cen v obravnavanem obdobju, ki so bili merilo inflacije. Znesek je visok, posebej če predpostavimo, da vsa oškodovanja in kazniva dejanja niso bila odkrita. Naj samo informativno dodamo, da je proračun Republike Slovenije za leto 1992 znašal dobrih 174 milijard slovenskih tolarjev oziroma dobri 2,5 milijarde evrov (revaloriziran znesek).⁶⁵ Področje privatizacije je sploh povzročalo največ pregla-vic.⁶⁶ Zakonsko je privatizacija gospodarstva potekala v nekaj korakih. Jeseni 1991 sta bila sprejeta Stanovanjski zakon (SZ)⁶⁷ in Zakon o denacionalizaciji (ZDen).⁶⁸ Tretji v nizu privatizacijskih zakonov je bil novembra leta 1992 sprejeti Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij (ZLPP).⁶⁹ Privatizacija stanovanj in denacionalizacija sta imeli za cilj jasno definiranje lastništva in popravo krivic, pogosto

⁵⁵ Prav tam, str. 619–620.

⁵⁶ AS 1994, šk. 2/98.

⁵⁷ Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1997, str. 7.

⁵⁸ AS 1994, šk. 3/232.

⁵⁹ AS 1994, šk. 3/173.

⁶⁰ Podrobneje o strukturnih premikih v: Lorenčič: *Strukturni premiki*, str. 133–143.

⁶¹ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 2, 1992, str. 26–29.

⁶² Prav tam, str. 26.

⁶³ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 2, 1992, str. 27.

⁶⁴ Lastninsko preoblikovanje slovenskih podjetij, str. 100.

⁶⁵ Lorenčič, *Gospodarska kriminaliteta*, str. 135.

⁶⁶ *Enako je bilo tudi v ostalih tranzicijskih državah.*

⁶⁷ UL RS, 18/1991.

⁶⁸ UL RS, 27/1991.

⁶⁹ UL RS, 55/1992.

pa se je zgodilo nasprotno. Zakonodaja v obliki, kot je bila sprejeta, je mnogim povzročila nove krivice. Izpostavimo samo primer vračanja stanovanj v naravi tudi v primeru zasedenosti le-teh z imetniki stanovanjske pravice, za katerega se je med vsemi tranzicijskimi državami odločila le Slovenija. ZLPP je predvidel sedem metod, kako bi se naj podjetja lastninsko preoblikovala ter združeval elemente dveh različnih pristopov, in sicer decentraliziran pristop, kjer je večina pobud in odločitev prihajala iz podjetij, ter množično privatizacijo dela delnic podjetij, tako da se jih je razdelilo državljanom v zameno za certifikate.⁷⁰ Tudi po sprejetju ZLPP je obstajala možnost zlorab. Eno od težav so predstavljali povsem zgrešeni zakonski roki, zapisani v ZLPP, in predvidena revizija le za obdobje 1990–1992, kar je med drugim sprožilo ponovno nepotrebno »legalizacijo« »divjega lastninjenja« po 1. januarju 1993. Eno od težav je predstavljal tudi neenoten informacijski sistem, kar je samo po sebi povečevalo netransparentnost in avtonomnost delovanja posameznih institucij, namesto njihove boljše vsebinske in časovne koordinacije.⁷¹

Odločitev za samostojnost in izguba jugoslovanskega trga je v prvi fazi za Slovenijo pomenila resda hud udarec in veliko preizkušnjo, a sčasoma se je izkazalo, da je to bila potrebna in izredno modra odločitev. Kot je zapisal gospodarski zgodovinar Žarko Lazarevič, je Slovenija »morala jugoslovanski prostor najprej zapustiti, da je reformirala in prestrukturirala svoje gospodarstvo«. Sčasoma pa je »konkurenčno okrepljeno gospodarstvo omogočilo ponovno »osvojitve« trgov nekdanjih jugoslovanskih republik«, ki so prav tako kot Slovenija postale samostojne države.⁷² Odločitev za samostojno in neodvisno državo je torej na ekonomskem področju omogočila, da je Slovenija prevzela v svoje roke ekonomsko politiko in s tem odgovornost za lastni gospodarski razvoj.

III. Okrevanje (1993–1995)

Po začetni fazi prehoda v socialno-tržno ekonomijo, za katero je bilo v Sloveniji značilno upadanje gospodarske rasti in življenjskega standarda prebivalstva, hitro zniževanje investicij ter zaposlenosti in še precejšnja makroekonomska nestabilnost, je slovensko gospodarstvo nato prešlo v obdobje transformacijskega okrevanja. Za to obdobje, ki se je v Sloveniji začelo leta 1993, je bilo značilno intenzivno prestrukturiranje v proizvodnji in potrošnji (primarni in končni delitvi) ter dinamična gospodarska rast. Bruto domači proizvod je v letu 1993 porasel za 1,9 odstotka, v letu 1994 za 4,9 odstotka in v letu 1995 za nadaljnjih 3,5 odstotka. Gospodarska moč je dosegla pred-osamosvojitveno raven. Tudi gospodarska gibanja v letu 1994 so potrjevala prehod v gospodarsko rast. Pozitivni trendi v industrijski proizvodnji so se nadaljevali. Njena letna rast je znašala 6,5 odstotka. Prav tako je v letu 1994 prišlo do oživljanja gradbeništva, ki je dolgo časa nazadovalo. Nadaljevala se je

⁷⁰ Podrobneje v: Lorenčič, *Pretvorba družbene lastnine*, str. 189–206; Lorenčič, *Pretvorba družbene lastnine v privatno: privatizacija stanovanj in denacionalizacija*, str. 113–130.

⁷¹ AS 1272, šk. 412, R 3/2000 R (*Poročilo po sklepu Rejčeve komisije*).

⁷² Lazarevič, *Prostor, gospodarstvo in razmerja*, str. 291.

rast v tržnih storitvah. Prvič po dveh letih je prišlo do povečanja tudi v kmetijski proizvodnji. Bruto domači proizvod se je v tem letu povečal približno za 5 odstotkov.⁷³ Pri prehodu iz recesije v okrevanje je imela nedvomno določeno vlogo tudi siva ekonomija kot neregistrirana gospodarska pridobitnost, delujoča zunaj predpisov, ki se je izogibala davkom, nekaj pa je bilo tudi prikrite dejavnosti znotraj enot »uradnega sektorja«. Vse to je bila posledica predvsem šibko razvitih mehanizmov davčnega nadzora, razmeroma nizkih denarnih kazni, neprimerne organizacije in nagrajevanja v podjetjih, ki nista pretirano omejevala sivih con in nezadovoljivega delovanja pravnega sistema. Delež sive ekonomije je po nekaterih ocenah predstavljal 15 do 20 odstotkov gospodarske aktivnosti v Sloveniji.⁷⁴ Tako kot je bil glavni vzrok gospodarske depresije v letih 1991–1992 dramatičen padec celotnega povpraševanja, tako je bil tudi začetek gospodarskega oživljanja sredi leta 1993 povezan s krepitvijo celotnega povpraševanja. Omogočilo pa ga je dejstvo, da je Slovenija v ekonomskem smislu do tedaj dokončala eno od faz transformacije, in sicer iz regionalnega v nacionalno gospodarstvo.⁷⁵ Težišče ekonomske politike je bilo v letu 1993 na institucionalnem in realnem prestrukturiranju gospodarstva. Zmanjševanje proizvodnje se je nadaljevalo tudi v začetku leta 1993, v drugem polletju pa je bil zabeležen pomemben pozitiven preobrat v vrsti panog. Preobrat je bil dosežen ob nepopustljivi denarni politiki, ki je še naprej zniževala tekočo inflacijo, ob uravnoteženih državnih financah in brez neto zunanega zadolževanja. Proizvodnja, predvsem industrijska, se je v večjem delu leta 1993 še prilagajala učinkom zmanjšane povpraševanja s trgov držav na območju nekdanje Jugoslavije. Prodaja blaga in storitev na to območje se je od leta 1990 do leta 1993 zmanjšala z 31 odstotkov na okrog 5 odstotkov vseh prodaj slovenskega gospodarstva. V letu 1995 pa je za bivši jugoslovanski trg bila značilnost ta, da so gospodarstva in bivši trgi Jugoslavije dosegali v tem letu le 10 odstotkov do 65 odstotkov v preteklosti že doseženih maksimumov aktivnosti. Mirovni sporazumi in njihova stabilizacijska prizadevanja so obetali boljše čase.⁷⁶ Ob začetnem nezaupanju so v mlado slovensko gospodarstvo postopoma začele močnejše pritekati tudi neposredne tuje naložbe. Skupno stanje vhodnih neposrednih naložb v Sloveniji se je med leti 1993 in 1995 skoraj podvojilo (porast z 954 na 1.763 milijonov dolarjev).⁷⁷ Povprečna neto plača po odtegnjenih davščinah, vendar pred odbitkom akontacije dohodnine, je v letu 1993 znašala 46.826 tolarjev oziroma 414 ameriških dolarjev (USD).⁷⁸ Dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994⁷⁹ je določal, da se plače izplačujejo v skladu s kolektivnimi pogodbami in določili dogovora. Z dogovorom o politiki plač je bil ustanovljen Ekonomsko socialni svet, tripartitni organ, ki so ga sestavljali predstavniki delodajalcev, delojemalcev in vlade. Ekonomsko socialni svet je bilo

⁷³ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 10, 1994, str. 2–5.

⁷⁴ Krašovec, *Deset let*, str. 23–24.

⁷⁵ ZMAR, *Delovni zvezek*, št. 6, 1994, str. 2.

⁷⁶ Štiblar, *Razvoj trgov Ex-Jugoslavije*, str. 23–43.

⁷⁷ Krašovec, *Deset let*, str. 22–23.

⁷⁸ Banka Slovenije, *Letno poročilo 1993*, str. 10.

⁷⁹ UL RS, 23/1994.

mesto, kjer so predstavniki socialnih partnerjev razpravljali o najpomembnejših ekonomskih, socialnih in drugih vprašanjih, ki so zadevala njihove skupne ali posamezne interese. V okviru Ekonomsko socialnega sveta so potekala tudi pogajanja za sklenitev vsakoletnega socialnega sporazuma. Dejstvo, da je kljub sklenjenemu dogovoru o politiki plač bil za njegovo izvajanje potreben zakon, ni bilo ravno v prid pogajalcem, vendar se je ta praksa nadaljevala tudi v naslednjih letih. Zakon o izvajanju dogovora o politiki plač v gospodarstvu⁸⁰ je povzel določila dogovora, dodatno pa je bilo omejeno izplačilo plač poslovnih delavcev pri delodajalcih, ki so delavcem izplačevali plače pod ravni, določeno v kolektivni pogodbi.⁸¹ Prvič po več letih se je zaposlenost v letu 1993 zmanjševala hitreje kot proizvodnja, kar je pomenilo dvig produktivnosti. Kljub temu se je število registriranih brezposelnih v letu 1993 še povečalo.⁸² V letu 1994 pa je število brezposelnih, ki je doseglo vrh v decembru 1993, vse leto upadalo. Rast števila prostih delovnih mest se je trendno umirjala, kar je bilo za pričakovati, saj je doseglo raven iz let, ko je bila delovna sila v slovenskem gospodarstvu tako rekoč polno zaposlena. V letu 1994 je prišlo tako na eno razpisano prosto delovno mesto 10 brezposelnih, v letu 1993 jih prišlo še več kot 14.⁸³ Pojav brezposelnosti je v Sloveniji, pa tudi ostalih postsocialističnih državah predstavljal enega najboljšežjih in najtežje rešljivih socialnih problemov. V Sloveniji se je stopnja brezposelnosti od 1,4 leta 1987 povzpela na 14,4 odstotka leta 1993. Socialno pomoč jih je prejemale manj kot polovica registriranih. Kljub množični brezposelnosti so bili delodajalci razmeroma neuspešni, ko so iskali primerno delovno silo, zlasti, če so jo iskali za določen čas – še posebej v kmetijstvu. Za tovrstne primere je bilo potrebno iskati letno več tisoč tujih sezonskih delavcev. Domača brezposelna sila je zavračala sezonska dela zaradi težjih pogojev, nizkega vrednotenja kmetijskih opravil in slabših zaslužkov.⁸⁴ Se je pa v letu 1994 končno zaustavilo tudi zmanjševanje skupne zaposlenosti, in sicer na račun novega zaposlovanja v drobnem zasebnem in državnem sektorju, medtem ko se je zaposlenost v skupini velikih in srednjih podjetij zmanjšala za nadaljnjih 5,1 odstotka. Število registriranih brezposelnih se je zmanjšalo za 1,6 odstotka; stopnja brezposelnosti pa je znašala v maju 1994 9 odstotkov. Produktivnost dela v industriji je porasla za 13,7 odstotka.⁸⁵ Slovenija je torej z letom 1993 prebrodila najnižjo točko gospodarske krize. Osamosvojitvena in stabilizacijska faza slovenskega prehoda sta bili uspešno izpeljani in postopno so začeli prevladovati njuni pozitivni učinki nad kratkoročnimi stroški. Nadaljeval se je tudi trend umirjanja inflacije. Rast drobno prodajnih cen v letu 1994 je znašala okoli 19 odstotkov. Kljub zniževanju pa takšna raven inflacije še ni zagotavljala stabilnih pogojev za gospodarsko rast.⁸⁶ Vlada se je s proračunskim memorandumom za leto 1995 obvezala voditi uravnoteženo

⁸⁰ UL RS, 30/1994.

⁸¹ Štoka Debevec, *Plačna politika, 166–184*.

⁸² ZMAR, *Delovni zvezek, št. 1, 1993*, str. 1–2.

⁸³ ZMAR, *Delovni zvezek, št. 10, 1994*, str. 2–5.

⁸⁴ Hribnik, *Socialna varnost brezposelnih*, str. 133–142.

⁸⁵ Banka Slovenije, *Letno poročilo 1994*, str. 8.

⁸⁶ ZMAR, *Delovni zvezek, št. 10, 1994*, str. 2–5.

ekonomsko politiko z naslednjimi ključnimi cilji: bistveno znižanje inflacijske stopnje glede na leto 1994,

4- do 5-odstotna rast bruto domačega proizvoda, temelječa na izvozu in investicijah, povečana produktivnost dela za 3 do 4 odstotke, povečana zaposlenost za najmanj 1 odstotek, rast bruto plač v okvirih produktivnosti dela in zmanjšanje deleža javno-finančnih odhodkov v bruto domačem proizvodu za 0,7 odstotne točke ter javno-finančnih prihodkov za 0,4 odstotne točke.⁸⁷

Sklep

Pred razglasitvijo neodvisne in samostojne države leta 1991 je bila Slovenija del jugoslovanske federacije in gospodarstva, ki je temeljilo na družbeni lastnini in planskem sistemu. Začetni položaj Slovenije je sicer bil v marsikaterem pogledu boljši od katere druge tranzicijske države. Slovenija je imela razvite že mnoge tržne institute. Tako na primer v blagovni menjavi ni bila omejena le na vzhodni trg, politika v gospodarstvu ni imela tako dominantne vloge (oblikovanje cen in proizvodnje je v večji meri delovalo že po načelih tržnega gospodarstva, je pa pri kadrovske politiki vpliv politike bil do zadnjega velik), prav tako je tehnološki razvoj bil na višji ravni kot v kakšni drugi socialistični državi. Težnje po spremembah so bile vse glasnejše že od druge polovice osemdesetih let dalje, pomlad leta 1990 pa jih je tudi uradno prinesla. S plebiscitom, razglasitvijo samostojnosti, desetdnevno vojno in mednarodnim priznanjem se je Slovenija v letih 1990–1992 osamosvojila. Odločitev za samostojno in neodvisno državo je na gospodarskem področju omogočila, da je Slovenija prevzela v svoje roke gospodarsko politiko in s tem odgovornost za lasten gospodarski razvoj. V prvi fazi tranzicije je bila torej naloga Slovenije vzpostaviti vse potrebne elemente in institucije za uspešno delovanje demokratične in pravne države. Slovenija je med prvimi prešla obdobje transformacijske depresije, ki je bila značilna za tranzicijska gospodarstva na začetku devetdesetih let, saj se je okrevanje gospodarske rasti z oživitvijo domačega povpraševanja pojavilo že sredi leta 1993. Relativno hitro je presegla predtranzicijsko raven gospodarske aktivnosti – raven predtranzicijske razvitosti iz leta 1990 v letu 1996, v letu 1998 pa tudi raven iz leta 1987. Prav tako je mladi slovenski državi v prvi polovici devetdesetih let uspelo postati članica domala vseh najpomembnejših gospodarskih združenj. Na področju gospodarstva so bili vidni strukturni premiki v lastninski in velikostni strukturi, iz strukture dodane vrednosti po dejavnostih pa je bilo razvidno zmanjševanje deleža industrije in povečevanje pomena storitvenega sektorja. Kot v ostalih tranzicijskih državah je bilo največ težav v okviru privatizacijskega procesa. Razpad Jugoslavije in prehod iz socialističnega v kapitalistično gospodarstvo je Slovenija uspešno prebrodila, njeno gospodarstvo pa je postalo veliko bolj konkurenčno in primerljivo z razvitimi tržnimi gospodarstvi.

⁸⁷ UMR, *Delovni zvezek, št. 6, 1995*, str. 2–4.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

AS 1994, Služba vlade Republike Slovenije za evropske zadeve

AS 1272, Družbeni pravobranilec Slovenije

Tiskani viri

Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1991.

Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1992.

Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1993.

Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1994.

Banka Slovenije, Letno poročilo za leto 1997.

Lastninsko preoblikovanje slovenskih podjetij, Poročilo o delu Agencije RS za prestrukturiranje in privatizacijo, Ljubljana: Agencija RS za prestrukturiranje in privatizacijo, 1999.

Ocena gospodarskega stanja v Republiki Sloveniji v letu 1990, Jesenska analiza 1990, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za družbeno planiranje, 1990.

Urad za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), Delovni zvezek, št. 3, letnik VIII, Ljubljana, 1999.

Urad za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), Delovni zvezek, št. 6, letnik IV, Ljubljana, 1995.

Uradni list Republike Slovenije, Dogovor o politiki plač v gospodarstvu, št. 23, 6. 5. 1994.

Uradni list Republike Slovenije, Stanovanjski zakon, št. 18, 11. 10. 1991.

Uradni list Republike Slovenije, Zakon denacionalizaciji, št. 27, 29. 11. 1991.

Uradni list Republike Slovenije, Zakon o izvajanju dogovora o politiki plač v gospodarstvu, št. 30, 3. 6. 1994.

Uradni list Republike Slovenije, Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij, št. 55, 12.11.1992.

Zavod za makroekonomske analize in razvoj (ZMAR), Delovni zvezek, št. 2, letnik I, Ljubljana, 1992.

Zavod za makroekonomske analize in razvoj (ZMAR), Delovni zvezek, št. 9, letnik I, Ljubljana, 1992.

Zavod za makroekonomske analize in razvoj (ZMAR), Delovni zvezek, št. 6, letnik III, Ljubljana, 1994.

Zavod za makroekonomske analize in razvoj (ZMAR), Delovni zvezek, št. 10, letnik III, Ljubljana, 1994.

Zavod za makroekonomske analize in razvoj (ZMAR), Delovni zvezek, št. 1, letnik II, Ljubljana, 1993.

Repe, Božo, Razmere v Sloveniji do leta 1989. Osamosvojitve Slovenije – 15 let kasneje, Znanstveni simpozij, 23.–24. november 2006, Maribor, 2006, (rokopis pri avtorju).

Časopisni viri

Gospodarska gibanja, št. 234, Ekonomski inštitut pravne fakultete, Ljubljana, december 1992, str. 25–43.

Kovač, Bogomir, Obsojeni na uspeh?, *Mladina*, št. 26, 24. 6. 2006, str. 34.

Možina, Jože, »Politika postane manj pomembna«. Pogovor z Janezom Drnovškom, *Revija Ampak*, letnik 4, št. 4, april 2003, str. 26–30.

Partlič, Slava, »Politični dogodki potrjujejo, da Jugoslavija ne obstaja več«, *Delo*, št. 232, leto XXXII, 4. 10. 1990, str. 2.

Taškar, Jana, Le samostojna Slovenija ali pa konfederativna povezava, *Delo*, št. 232, leto XXXII, 4. 10. 1990, str. 3.

Elektronski vir

Govor Milana Kučana ob peti obletnici delovanja Avstrijsko-slovenske gospodarske zbornice v Gradcu, 17. 11. 2005; Dostopno na: <http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/dokument/17.11.2005-govor-dogodek-3>, (10. 4. 2008).

Literatura

Babič, Blaž, Predvolilni gospodarski program koalicije Demos, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLVIX, št. 2, Ljubljana, 2009, str. 186–187.

Borak, Neven, *Ekonomski vidiki delovanja in razpada Jugoslavije*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana: Zbirka Spekter, 2002.

Borak, Neven, Slovenske transformacije: kontinuiteta v spremembah; V: Borak, Neven, Lazarevič, Žarko (ur.), *Gospodarske krize in Slovenci*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino/Zveza ekonomistov Slovenije/Ekonomska fakulteta, 1999, str. 261–276.

Borak, Neven, *Spočetje ekonomske samostojnosti*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1992.

Čepič, Zdenko, Gospodarska kriza; V: Čepič, Zdenko idr., *Slovenska novejša zgodovina 2*, Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba/Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 1151–1153.

Hribnik, Franc, Socialna varnost brezposelnih, *Socialno delo*, Letnik 34, št. 2, Ljubljana, 1995, str. 133–142.

Jović, Dejan, *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad četvrte Jugoslavije (1974–1990)*, Zagreb/Beograd: Prometej/ Samizdat B92, 2003.

Judt, Tony, *Povojna Evropa 1945–2005*, Druga knjiga, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Kovač, Bogomir, *Rekviem za socializem. Ekonomske reforme v socialističnih državah*, Ljubljana: DZS, 1990.

Krašovec, Tone, *Deset let gospodarskega razvoja v samostojni Sloveniji*, Ljubljana: Združenje Manager/ Razum/dr. Krašovec & Co. d.n.o., 2001.

Lazarevič, Žarko, *Plasti prostora in časa. Iz gospodarske zgodovine Slovenije prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.

Lazarevič, Žarko, Prostor, gospodarstvo, in razmerja. Jugoslovanski ekonomski prostor in razmerja, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLIX, št. 1, 2009, str. 279–291.

Lorenčič, Aleksander, Gospodarska kriminaliteta: »Temna stran kulturnega in tehnološkega razvoja človeštva«, *Zgodovina za vse*, leto XVI, št. 1, 2009, str. 130–141.

Lorenčič, Aleksander, Makroekonomski kazalci Slovenije v času tranzicije: od recesije in stabilizacije preko okrevanja do vstopa v Evropsko unijo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, leto 80, št. 2–3, 2009, str. 179–199.

Lorenčič, Aleksander, Pretvorba družbene lastnine v privatno – osrednji problem slovenske gospodarske tranzicije, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLVIX, št. 2, Ljubljana, 2009, str. 189–206.

Lorenčič, Aleksander, Pretvorba družbene lastnine v privatno: privatizacija stanovanj in denacionalizacija, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik L, št. 3, Ljubljana 2010, str. 113–130.

- Lorenčič, Aleksander, Prva leta gospodarske tranzicije v Sloveniji, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLVIII, št. 2, 2008, str. 149–164.
- Lorenčič, Aleksander, Strukturni premiki na področju slovenskega podjetništva v času »prve recesije«, *Zgodovina za vse*, leto XVI, št. 2, 2009, str. 133–143.
- Mencinger, Jože, Deset let pozneje. Tranzicija – uspeh, polom ali nekaj vmes? *Gospodarska gibanja*, št. 317, Ekonomski inštitut pravne fakultete, 2000, str. 25–42.
- Mencinger, Jože, Makroekonomske dileme Republike Slovenije, *Gospodarska gibanja*, št. 217, Ekonomski inštitut pravne fakultete, Ljubljana, 1991, str. 25–35.
- Mencinger, Jože, Plesala je eno polletje, *Gospodarski vestnik*, št. 50, leto XLI, Ljubljana, 17. 12. 1992, str. 4–5.
- Mencinger, Jože, Slovensko gospodarstvo med centralizmom in neodvisnostjo, *Nova Revija*, št. 95, letnik IX, marec 1990, str. 490–495.
- Prinčič, Jože, Borak, Neven, *Iz reforme v reformo*. Slovensko gospodarstvo 1970–1991, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006.
- Prinčič, Jože, Gospodarski vidiki osamosvajanja Slovenije (1986–1991); V: Perovšek, Jurij idr., *Slovenska osamosvojitve 1991. Pričevanja in analize*, Simpozij Brežice, 21.–22. junij 2001, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije/Državni zbor, 2002, str. 33–56.
- Repe, Božo, *Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije*, Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Repe, Božo, *Razmere v Sloveniji do leta 1989. Osamosvojitve Slovenije – 15 let kasneje*, Znanstveni simpozij, 23.–24. november 2006, Maribor, 2006, (rokopis pri avtorju).
- Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Zbirka zgodovinskega časopisa – 23, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001.
- Štiblar, Franjo, Razvoj trgov Ex-Jugoslavije, *Gospodarska gibanja*, št. 267, 1995/12, Ekonomski inštitut pravne fakultete, Ljubljana, str. 23–43.
- Štoka Debevec, Meta, Plačna politika od leta 1990 dalje ter razlogi zanjo, *Slovenska ekonomska revija*, let. 48, št. 1/2, 1997/2, str. 166–184.
- Vodopivec, Peter, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2006.

SUMMARY

A Break with the Old and the Beginning of Something New: Slovene Economy during the Period of Transition from Socialism to Capitalism

Aleksander Lorenčič

Prior to its proclamation of an autonomous and independent state in 1991, Slovenia was a part of the Yugoslav federation and of its economic system based on public ownership and planned economy. In many respects, however, its initial position was more favorable than that of other countries in transition. By that time, Slovenia had namely developed many market elements. Its trading of goods was not limited solely to Eastern markets and its technological development was already on a higher level than in other socialist countries. Since the formation of prices and production had already largely adopted the principles of market economy politics played a less pronounced role in economic activities; contrary to this, the distinct influence of politics in human resources policy had been felt until the last days of the Yugoslav federation. Requests for change, which officially started in the spring of 1990, had been increasingly voiced since the second half of the 1980s. In the 1990–1992 period, Slovenia held a plebiscite, proclaimed

independence, experienced a ten-day war, became internationally recognized, and ultimately became an autonomous state. The decision to become an autonomous and independent country enabled Slovenia to start implementing its own economic policy and thus assume responsibility for its economic development. The priority during this first phase of transition was to establish essential elements and institutions necessary for a successful function of a democratic country governed by the rule of law. Slovenia was among the first countries that were able to successfully overcome the period of transformational depression so typical of transitional economies at the beginning of the 1990s. The recovery of its economic growth and invigoration of domestic demand started to take place already in the middle of 1993. In a relatively short time it exceeded its pre-transitional level of economic activities; the level from 1990 was surpassed in 1996, and the level from 1987 in 1998. In the first half of the 1990s, the young country also managed to become a member of almost all prominent economic associations. There were marked structural shifts in ownership and scale structures. The activity-based added value structure indicated a decrease in industry and an increased importance of the service sector. As in other countries in transition, the most burning difficulties concerned the process of privatization. But Slovenia successfully overcame the transition from socialist to capitalist economy, with its economy becoming increasingly competitive and comparable to developed market economies.